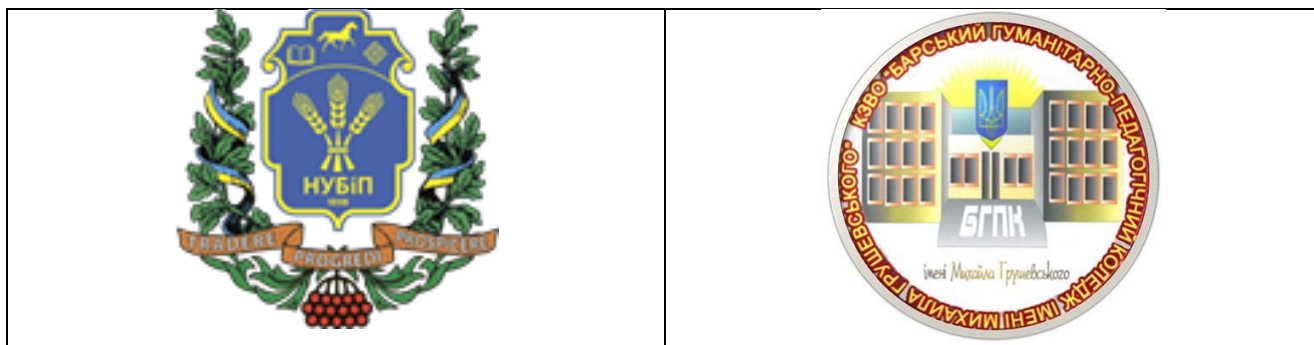

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

**Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра міжнародних відносин і суспільних наук
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«БАРСЬКИЙ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ
МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО»**

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА
ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
М.С. ГРУШЕВСЬКОГО
В МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРІ
(до 155-річчя від дня народження)**

23-24 вересня 2021 року

Київ – 2021

підструктури ще донедавна єдиної суспільної системи в процесі свого розвитку набувають специфічних щодо цієї системи рис, усамостійнюються чи навіть протистоять їй, гетерогенізуючи її. Адекватнішим в такому випадкові постає розгляд окремих елементів системи як автономних щодо неї.

*Біліченко Алла Миколаївна,
кандидат педагогічних наук,*

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ПОГЛЯДИ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО НА УКРАЇНСЬКУ ОСВІТУ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

М.С. Грушевський (1866 – 1934 рр.) – всесвітньовідомий історик, державний і політичний діяч, науковець. Наразі його науково-педагогічна діяльність і фундаментальні педагогічні ідеї все частіше стають об'єктом наукових пошуків таких сучасних дослідників, як О. Васюк, С. Виговська, С. Герасименко, І. Зайченко, В. Крот, А. Неділько та ін.

Ряд статей М.С. Грушевського присвячено таким ключовим проблемам, як статус і функціонування української мови в суспільно-освітньому середовищі України першої половини ХХ ст., поширення українських книг і періодики, збільшення кількості початкових шкіл, навчання дітей рідною мовою на традиціях національної культури з метою формування національного світогляду, розвиток української університетської освіти тощо.

Розглянемо детальніше основні публіцистичні першоджерела М.С. Грушевського. Так, у статті «Чергова справа» окреслена ключова необхідність підготовки до друку підручників, написаних українською мовою, для початкової і середньої школи: «Головне місце в тім займає приготування українських підручників по всім предметам нижчої й середньої школи різних типів. Се дійсно справа пекуча, справа чергова, котрої ніяк не можна відкладати... Вона мусить бути зроблена скоро, тепер же, щоб справді поклик до організації української школи може бути навіть дуже недалекий, не застав нас з порожніми руками» [1, с.522]. Підкреслимо, що М.С. Грушевським ставилися надзвичайно високі вимоги до змісту таких підручників: «В розумнім, раціональнім розвитку нашого культурного життя кожний новий підручник, кожда популяризація повинна бути синтезом осягаючого в даній області щодо термінології, викладу, популяризації, знання, працею всіх сторін нашої землі, російських і закордонних, і дальшим поступом в пересадженні загальних успіхів людського знання на наш народний ґрунт» [1, с.542].

У розвідці «Шкільна мова» порушено питання наявності шкіл початкової ланки і стан викладання в них: «Мало тих шкіл, так що на всіх дітей не стає. Вчать у них небагато, а якщо і навчаються, то і те часто забувають, вийшовши з школи, навіть писати і читати не вміють» [2, с.382]. Причина такого явища – відсутність української мови як мови викладання: «... вчать дітей не українською мовою, котрою дома говорять і котру одну тільки добре розуміють» [2, с.382]. Тому педагог вкотре наголошує на необхідності впровадження рідної мови у навчальне середовище: «вчити добре можна тільки такою мовою, котру ученики добре знають і розуміють» [там само], акцентує увагу на тому, що «... тоді діти і всього іншого навчаються скорше і краще...» [2, с.383].

Порівняння стану освітньої справи за часів гетьманства Б. Хмельницького і в сучасний М.С. Грушевському період простежуємо в статті «Колишня освіта і теперішня темнота». Він писав: «В кождім селі була звичайна школа, старалися про неї самі селяни, ніхто до неї не мішався. Вчили в такій школі мовою своєю, українською, а хоч не мудрі були ті учителі, проте було письменних, може й, більше, ніж тепер. Український нарід як порівняти його до московського, приміром, був тоді далеко розумніший, освіченіший, проворніший» [3, с.391]. Далі знаходимо таку інформацію про стан освіти в сучасному авторові суспільстві: «Шкіл мало, а вчать непонятно, мовою руською. Люди відбилися від своєї мови... Не маючи своєї освіти народної, народ наш за сей час стемнів, збіднів...» [3, с.392]. Не бажаючи спокійно споглядати це явище, науковець закликає небайдужу громадськість до активних кроків: «Треба добиватися те, щоб по школах у нас учено по-українськи: треба про се скрізь і всякому нагадувати, бо інакше школа нічого не pomoже освіті нашій. Треба горнутися до свого українського, заохочувати до нього, поширювати його всякими способами» [там само].

Особливо важливе місце в публікаціях М.С.Грушевського займає питання викладання українською мовою в школах початкової та середньої ланок (статті «Шкільна мова», «Мова панська і мужицька», «Українське письменство», «Промовили», «Інородці». Так, у статті «Мова панська і мужицька» простежуємо тези про доступність навчання рідною мовою: «По-українському вчити треба на те, щоб діти науку ту легше розуміли, краще і легше навчалися всього, чого їх учать» [4, с.407] та, відповідно, кращі перспективи для дитини: «Вміючи добре по-українському читати і писати, діти і по-руському добре вмітуть. Не будуть калічити, як тепер, мішаючи на сміх українське з російським. І буде дитині такій всяка дорога відкрита, і наука їй дасться легше, і буде та наука краща, міцніша. Бо буде у дитини основа: добрі знання, читання і писання на своїй мові» [4, с.407-408].

Таку ж думку знаходимо й у публікації «Промовили»: «... тямущі селяни ... розуміють, що наука українською мовою в сільській школі ішла б далеко легше і спорніше, діти і читати та писати научувалися б скоріше, і всяку науку переймали б краще, коли б її викладали рідною українською мовою, та й руську мову зятами б певніше, якби їх научувано мовою зрозумілою, українською. Книжка, газета, учебник, наука шкільна – все те для селян повинно бути по-українському, щоб було зрозуміле і діло своє сповняло» [5, с. 397].

Зазначимо, що не лише проблеми початкової школи хвилювали М.С. Грушевського, він активно виступав і за створення національної школи як основи національного відродження: «Серед усіх потреб нашого національного життя потреба рідної школи найголовніша, бо народ, який не має своєї школи, може бути лише пасербом чужих народів, а ніколи не виб'ється на самостійну дорогу існування. Боротьбі за рідну мову і рідну школу мусимо присвячувати найбільше уваги» [5, с. 383]. У публікації «Наша школа» акцентовано увагу на тому, що «шкільна справа – одна з найбільш важних і пекучих проблем сучасного життя... Вона кладе і кластиме глибокий слід на духову істоту будучих кадрів сусільності» [6, с.69].

Саме поняття «націоналізація в освіті» М.С. Грушевський тлумачив досить широко: «... для української суспільності стає пекучим завданням, основною проблемою сучасного життя розв'язання шкільного питання в українських землях в напрямі націоналізації школи. Націоналізація не тільки зверхньої, формальної, яка починається і кінчиться самим завданням викладової мови, а в значінні ширшій – то значить можливо ліпшого, можливо основнішого приспособлення школи до потреб української суспільності, її життя, її завдань і обставин» [6, с.70].

М.С. Грушевський не оминав своєю увагою проблем вищої освіти в Україні (серія публікацій «Добиваймося свого університету», «Невідклична справа», «Утраквізація чи розділ університету?», «В університетській справі», «За український університет» тощо). Так, у статті «Невідклична справа» йдеться про складну, але необхідну справу заснування самостійного українського університету у Львові, створення українських кафедр: «Справа може бути розрубана тільки одним ударом – заснуванням відразу осібного українського університету у Львові, тільки ніяк. Розуміється, для сього розрубання розрубання потрібне сильне напруження всіх політичних чинників, засобів...» [7, с.81]. Як і в Центральній Україні, так і в Галичині, на думку М.С. Грушевського, мовою викладання і в школах, і університетах має бути українська, щоб «... українці мали свою осібну найвищу школу, де б усі науки викладалися українською мовою і українськими професорами; ... щоб всякі наукові потреби українського громадянства задовольнялися українською наукою – щоб українство жило своїм власним і повним життям» [8, с. 395].

Таким чином, багатогранність наукових інтересів і творчих пошуків М.С. Грушевського, різнобічність його інтересів свідчить про актуальність його спадщини для вивчення прийдешніми поколіннями.

Література:

1. Грушевський М.С. Чергова справа. Твори у 50 томах. Том 3. – Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005.
2. Грушевський М.С. Шкільна мова. Твори у 50 томах. Том 3. – Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005.
3. Грушевський М.С. Колишня освіта і теперішня темнота. Твори у 50 томах. Том 3. – Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005.

4. Грушевський М.С. Мова панська і мужицька. Твори у 50 томах. Том 3. – Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005.
5. Грушевський М.С. Промовили. Твори у 50 томах. Том 3. – Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005.
6. Грушевський М.С. Наша школа. Твори у 50 томах. Том 3. – Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005.
7. Грушевський М.С. Невідклична справа. Твори у 50 томах. Том 3. – Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005.
8. Грушевський М.С. За український університет. Твори у 50 томах. Том 3. – Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005.

*Колодіна Лариса Степанівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ І ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Вперше ідею створення академічного наукового центра європейського зразка, який би об'єднав українських науковців по обидва боки державного кордону між Австро-Угорщиною й Російською імперією, просувало Літературно-наукове товариство імені Тараса Шевченка у Львові (від 1892 року – Наукове товариство імені Тараса Шевченка). Визначальна роль у цій справі належала Володимиру Антоновичу, Олександрю Барвінському, Олександрю Кониському і Михайлу Грушевському. У товаристві існували три секції: історично-філософська, філологічна, математично-природописно-лікарська.

Ідея заснування Академії наук в Україні знайшла продовження в діяльності Українського наукового товариства (далі – УНТ), заснованого 1907 року Михайлом Грушевським у Києві. УНТ також мало три секції: історичну (її очолив Михайло Грушевський), філологічну (голова – Володимир Перетц), природописно-технічну (Петро Холодний). Українська революція 1917–1921 років створила сприятливі обставини для розвитку науки. Львівське НТШ та Київське УНТ структурою та діяльністю були подібні до Академії наук, але функціонували за рахунок приватної ініціативи та пожертв [1, с. 21].

За створення науково-дослідної установи під патронатом держави у квітні 1917 року взялася Центральна Рада. На загальних зборах УНТ Михайло Грушевський порушив питання про створення Української академії наук. Отже, для розроблення статуту майбутньої академії та вивчення питань її фінансування обрано комісію з 12 осіб. Розпочали підготовку установчих документів. Однак реалізувати ідею створення академії не встигли. Від травня 1918-го (за гетьманату Скоропадського) з ініціативою створення Академії виступив міністр народної освіти та мистецтва Микола Василенко. Микола Василенко запросив долучитися до заснування Академії відомого вченого Володимира Вернадського. Отримавши згоду науковця на участь в організації Академії, міністр Микола Василенко ініціював створення двох комісій, їх головою став В. Вернадський. Учений планував залучити до створення Академії Михайла Грушевського, однак він відмовився і просив Вернадського не співпрацювати з урядом Скоропадського. В. Вернадський і М. Грушевський мали різні погляди на організацію та структуру Академії. Грушевський бачив установу історико-українознавчою, Вернадський – багатопрофільною, з нахилом на природничі та технічні спеціальності. 14 листопада 1918 року гетьман ухвалив Закон «Про заснування Української академії наук у Києві». Михайло Грушевський так і не увійшов до її складу [1, с. 36].

Після окупації України більшовицькими військами у 1921 році Українська академія наук змінила назву на Всеукраїнську академію наук (ВУАН). У 1924 році Михайло Грушевський повернувся до Києва та розпочав роботу в Академії. З його приходом розширилася діяльність українознавчих комісій, які були об'єднані в кафедру історії України під керівництвом професора. У той же час комуністична влада розпочала встановлювати контроль над діяльністю науковців, репресії проти них. Режим оточив «пильним наглядом» і Михайла Грушевського. У 1930 році змінилася структура, ВУАН поділено по секціях. За радянської влади Академія